Lasse Oulasvirta
8.9.2021

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Geologian tutkimuskeskuksesta annetun lain muuttamisesta

Markkinaehtoisen ja kilpailullisen vientitoiminnan toiminta-ajatuksen selkeyttäminen

Tarkoitus on hallituksen esityksen mukaan siirtää GTK:n toimialaan kuuluvien kansainväliseen toiminnan asiantuntijapalveluiden hallinta perustettavalle yhtiölle. Yhtiön perustaminen noudattaisi VM:n 15.8.2018 suositusta, jonka mukaan liiketoimintaperiaatteen mukaisessa toiminnassa voi liikelaitos- tai yhtiömuoto olla tarkoituksenmukainen ratkaisu.

GTK:n vuoden 2020 tilinpäätöksen mukaan valtaosa maksullisen toiminnan tuloista kertyy elinkeinoelämältä, kaivossektorin ollessa selvästi suurin palveluiden ostaja. Vientiprojektit muodostivat 27 % maksullisen toiminnan tuloista. Tilinpäätöksen mukaan maksullisen toiminnantuotot olivat yhteensä 7,3 M€ ja ylijäämä oli 0,9 M€. Vientitoiminnan kokonaisvolyymi oli 2,0 M€.

GTK:n neljä strategista fokusaluetta ovat akkumineraalit, kiertotalous, tietoratkaisut ja vesienhallinta. Esityksessä olisi voinut tarkentaa toiminta-aluetta, johon yhtiön strategisilla fokusalueilla asiantuntijapalvelujen vientitoiminta halutaan suunnata.

GTK:n osaaminen voinee osallistua hyvin monilla tavoilla liiketaloudellisissa vientiprojekteissa asiakastahon päässä erilaisiin arvoketjuihin mm. maaperätutkimuksesta, geoenergiasta, pohjavesien suojelusta, kiertotalouden kehittämisestä, malminetsinnästä ja kaivannaisjätteiden käsittelystä aina ydinpolttoaineen loppusijoitusratkaisuun, johon liittyvän tutkimuksen kysyntä on GTK:n mukaan kasvanut ulkomaille.

Hyödyttävätkö kaupalliset vientiprojektit aina suoraan tai välillisesti GTK:n tieteellistä huippuosaamista ja sen yhteiskunnallisia vaikuttavuustavoitteita vai valitaanko niitä ensisijaisesti taloudellisen tuoton tarkoituksessa? Yhtiön ostaessa sitten vientiprojekteihinsa palveluja GTK:lta, tutkimuskeskus saa joka tapauksessa maksutuloja. Paljon riippuu toiminta-ajatuksen toimeenpanossa ottaen huomioon ohjaavan ministeriön omistajaohjauksen sisällön ja vaikutuksen yhtiön toimintaan.

Riskit ja yhtiön rahoitus

Yhtiöittämistä perustellaan tutkimuskeskuksen geoasiantuntijuuden kansainvälisen kysynnän kasvulla ja kansainvälisessä ympäristössä ja toiminnassa tapahtuneilla muutoksilla. Keskeinen perustelu on, että yhtiön perustamisella halutaan lisätä GTK:n kansainvälisen liiketoiminnan edellytyksiä ja rajata kansainvälisessä toiminnassa

esiintyviä riskejä. Hallituksen esityksen mukaan kohdemaiden organisaatioiden kahdenvälisiin sopimuksiin perustuvien hankkeiden toteutus on riskialtista.

Riskienhallintaan ja riskien rajaamiseen pyrkiminen on järkevä tavoite. Yhtiöittämisellä pyritään rajaamaan valtion viraston ja siten valtio-oikeushenkilön riskejä ja siirtämään ne osakeyhtiön vastuulle. Hallituksen esityksessä olisi voinut selostaa läpinäkyvämmin yhtiön toiminnan sisältöä mm. sen suhteen, minkälaisiin asiantuntijuuden vientisopimuksiin tarkalleen ottaen halutaan osallistua ja miten yhtiön riskinotto pitäisi sopimuksissa ja toiminnassa rajata tavalla, joka on yhteensopiva valtion riskipolitiikan ja omistajaohjauksen kanssa. Yhtiön varovaisen alkupääomittamisen jälkeen riskien realisoituminen johtanee helposti odotukseen, että valtio pääomittaa lisää yhtiötä riskien kattamiseksi.

Hallituksen esityksen mukaan on tarkoituksena mahdollisuuksien mukaan siirtää GTK:n tekemät pitkäaikaiset asiantuntijapalveluita koskevat sopimukset perustettavan yhtiön nimiin. Tässä yhteydessä olisi voinut ennakoida, miten vastapuolet reagoivat uuteen tilanteeseen, jossa GTK ei enää osallistu virastomuotoisena kansainvälisiin yhteishankkeisiin vaan erillisen yhtiön kautta. Uuden toimijan luotettavuutta kumppanien näkökulmasta voi vähentää valtio-oikeushenkilön vastuista irrotettu yritys. Jos aiemmin GTK:n nimissä myytyjä palveluita myydään yrityksen kautta, niin todennäköisesti asiakkaiden ja kanssarahoittajien riskit ja rahoituskulut nousevat samalla kun Suomen valtion riskit laskevat. Erilaisia vienninedistämistukimuotoja ei voitane käyttää yhtiön kaupallisissa ja kilpailullisissa vientiprojekteissa.

Omistajaohjaus ja yhtiön toiminnan vastuullisuus

Esityksen mukaan toimintamahdollisuuksia on esimerkiksi Keski-Aasiassa, Afrikassa ja Lähi-Idässä. Esityksestä ei kuitenkaan käy tarkemmin ilmi, millaisiin kansainvälisiin hankkeisiin halutaan mennä mukaan. Miten uuden yhtiömuotoisen toiminnan toiminta-ajatus eroaa GTK:n tähän asti harjoittamasta kansainvälisen toiminnan toiminta-ajatuksesta.

Hallituksen esityksen lukija olisi saattanut kaivata seikkaperäisempää selostusta vientiprojektien liiketoiminnan luonteesta ja siitä, miten perustettavan yhtiön toiminta on yhteensopiva GTK:n toimintatavan, sen eettisen ohjeen ja vastuullisuuspolitikan kanssa sekä edelleen yhteensopiva hallituksen omistajapoliittiseen periaatepäätöksen kanssa. Yhtiön liiketoimintaa tulee tarkastella myös suhteessa valtion omistajaohjauspoliittiseen periaatepäätökseen ja sen sisältämiin sosiaalisen vastuun ja ympäristövastuun tavoitteisiin.

Tampereella 8.9.2021

Lasse Oulasvirta